

СЕКЦІЯ 4. ЮРИСПРУДЕНЦІЯ У МІЖДИСЦИПЛІНАРНОМУ ПРОСТОРІ: МОВА, КУЛЬТУРА, СУСПІЛЬСТВО.

Смазнова Ірина Сергіївна

Університет м.Йорк (Велика Британія) запрошений асоційований дослідник,

Національний університет «Одеська юридична академія»

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри філософії

DOI:

МОВА, ВЛАДА ТА КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ В ЦИФРОВИХ МЕДІА: ВИКЛИКИ ДЛЯ ПРАВОВОЇ ІННОВАТИКИ

Сучасна сфера права розвивається й трансформується відповідно до новітніх тенденцій, відкриттів та досягнень. Фундаментальні закони людського існування продовжують визначати розвиток суспільних норм. Найбільш помітні зміни під впливом цифровізації відбуваються у мові, владі та критичного мислення, які стають ключовими зрізами правової практики.

Щоб зрозуміти ці процеси, варто звернутися до класичних підходів. Згідно Фуко, Габермасом та іншим дослідниками, мова є не лише засобом вираження, а й інфраструктурою, через яку організуються людська думка, культура та влада [1; 2]. У цифрових медіа вона не просто відображає реальність, а активно її конструює. Комунікація стає ареною, де значення технологічно фільтрується, алгоритмічно відбирається та організується (curated), а також риторично оскаржується.

Ці теоретичні положення безпосередньо впливають на юриспруденцію. Сучасне право не може розглядатися як нейтральна система норм. Воно функціонує в умовах цифрової комунікації, де алгоритми та символічні практики визначають легітимність, доступ до правової інформації та автономію громадян.

Фуко [1, с. 21-40] показав, що дискурс є механізмом влади, який визначає, що може бути сказано й легітимовано, тоді як Габермас [2, с. 86-101] підкреслював комунікативну раціональність як основу взаємного розуміння. У

руслі концепції Колса [3, с. 71-94], комунікація завжди є медіатизованою інституціями та технологіями.

В юриспруденції право теж слід розглядати як дискурсивну практику, де влада і комунікація взаємопов'язані. Правові інновації мають враховувати, що норми не існують поза символічними системами – звони завжди медіатизовані інституціями, технологіями та культурними кодами. Саме тому будь-які зміни у сфері комунікації неминуче трансформують і правову систему.

Сучасні цифрові платформи розширюють ці рамки, додаючи нові рівні алгоритмічної та символічної медіації. Опираючись на Сьоренсена та Теллефсена, можна зробити висновок, що «значення виникає через динамічне узгодження між людськими інтерпретаційними рамками та алгоритмічними операціями» [4, с. 23-24]. Цифрові платформи поєднують текст, образи, емодзі та алгоритми, створюючи нові символічні граматики. Алгоритмічна персоналізація та генеративні інструменти стають співавторами значення, змінюючи умови комунікативної автономії.

У правовій практиці це проявляється у використанні електронних порталів, автоматизованих систем правосуддя та алгоритмічних інтерфейсів. Вони можуть забезпечувати ефективність і доступність, але водночас створюють ризик стандартизації та обмеження рефлексивності, коли громадянин отримує лише «оптимізовану» версію правової інформації. Це ще раз наголошує про необхідність «людського» інтерпретанта, контролера у всіх юридичних операціях і процесах. Принципово не може бути повне заміщення людини у правовій сфері штучним інтелектом. З правової сфери людина не може бути усунута, бо тоді втрачається сенс самих моральних правил. Те, що машина може трактувати однозначно, спираючись на алгоритми, людина бачить системно. І це не значить, що людина або ШІ не робить помилки. Але до саморефлексії здатна поки що тільки людина, тому цифрові платформи продовжують бути помічниками, проте «останнє слово» інтерпретатора належить людині.

Однак значення формується не лише через текст і алгоритми, а й через візуальні коди. Як зазначають Кресс і ван Левен, візуальні репрезентації мають власну граматику композиції та виокремлення, яка визначає інтерпретацію в

різних культурах [5, с. 20-25]. У журналістиці це проявляється у виборі фотографій, заголовків та символічних кольорів, які задають рамку сприйняття. Барт (6, с. 32-51) визначав це як «риторику образу», підкреслюючи, що візуальні коди мають власну семіотичну граматику.

У праві аналогічну роль відіграють державні символи, емблеми судів, архітектура правових інституцій та інтерфейси електронного врядування. Вони створюють відчуття легітимності та нейтральності, але водночас можуть приховувати інституційну владу, подаючи її як «об'єктивну».

Всі окреслені напрямки мають пряму залежність і взаємозв'язок із критичним мисленням, адже візуальні та мовні коди можуть бути використані для маніпуляції – як спроби впливати, змінювати алгоритмічні процеси та інтерпретаційну практику.

Наслідуючи Ентмана, «теорія фреймінгу показує, що вибіркове наголошення – те, що включено чи опущено – визначає, як події розуміються» [7, с. 52]. Алгоритми підсилюють ці процеси, звужуючи горизонти сприйняття. Опираючись на концепцію Канемана (8, с. 119-142), можна зробити висновок, що когнітивні упередження та емоційні тригери роблять аудиторію вразливою до маніпуляцій, що послаблює умови для автономного мислення.

У правовій сфері це означає, що автономія суб'єкта права може бути обмежена, якщо він отримує лише часткову або емоційно забарвлену інформацію про свої права. Тому критичне мислення слід розглядати як ключову правову компетенції – здатність інтерпретувати норми, розпізнавати маніпулятивні практики та захищати власну автономію в умовах алгоритмічної медіації.

Спираючись на ідеї Габермаса, можна зробити висновок, що комунікація є символічною та етичною практикою [2]. У цифрових середовищах вона стає структурною умовою для формування значення та влади.

Правова інноватика повинна враховувати алгоритмічну та символічну медіацію, розвивати правову й медіаграмотність, щоб забезпечити автономію громадян і довіру до правових інституцій. Критичне мислення має бути інтегроване як базова компетенція сучасного юриста та громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фуко М. Археологія знання / пер. з фр. А. М. Шерідан Сміт. Нью-Йорк: Pantheon Books, 1972. (Оригінал: 1969). 254 с.
2. Габермас Ю. Теорія комунікативної дії: Розум і раціоналізація суспільства. Т. 1 / пер. з нім. Т. Маккарті. Бостон: Beacon Press, 1984. (Оригінал: 1981). 378 с.
3. Колс Р. Communicative action & dialogical ethics: Habermas & Foucault. *Polity*, 1992. Т. 25, № 1. С. 71–94. DOI: <https://doi.org/10.2307/3235020>
4. Сьоренсен Б., Теллефсен М. The blue brain metaphor for AI. *Digital Age in Semiotics & Communication*, 2024. Вип. 7. С. 21–45. DOI: <https://doi.org/10.33919/dasc.24.7.2>
5. Кресс Г., ван Левен Т. Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication. Лондон: Arnold, 2001. 142 с.
6. Барт Р. Image, music, text / пер. з фр. С. Гіт. Лондон: Fontana Press, 1977. (Оригінал: 1964). 225 с.
7. Ентман Р. Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 1993. Т. 43, № 4. С. 51–58. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x>
8. Канеман Д. Мислення, швидке й повільне. Нью-Йорк: Farrar, Straus and Giroux, 2011. 499 с.

Ключові слова: мова і влада, символічна медіація, алгоритмічна комунікація, маніпуляція, критичне мислення, правова інноватика, автономія суб'єкта права, візуальна семіотика, дискурс етики.

Key words: language and power, symbolic mediation, algorithmic communication, manipulation, critical thinking, legal innovation, legal autonomy, visual semiotics, discourse ethics.